

Toplumsal Dayanışma için
Psikologlar Derneği

DEPREM SONRASI DEĞERLENDİRME RAPORU 2

Hatay/Antakya

13 Şubat 2024

**RAPORLAYANLAR VE
KATKIDA BULUNANLAR:**

Aslı Aydemir
Damla Çimen
Duygu Över
Gökçen Çakır
Kübra Aygün
Merve Ceyhan

 www.todap.org

 @todapder

 @todapder

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	4
ÇEVRESEL VE FİZİKSEL KOŞULLAR	5
Hatay'daki Genel Durum.....	5
Psikososyal Dayanışma Çalışması.....	6
<i>Çalışmaları Engelleyen Faktörler</i>	6
Farklı Toplumsal Gruplar Özelinde Aktarımlar	7
<i>Çocuklar</i>	7
<i>Ergenler</i>	8
<i>Kadınlar</i>	8
<i>Erkekler</i>	9
<i>Yaşlılar</i>	10
<i>LGBTİ+'lar</i>	10
<i>Kamu Çalışanları ve Gönüllüler</i>	10
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	11
ÖNERİ VE TALEPLER	13

SUNUŞ

Bu rapor Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği'nin (TODAP) Hatay'da deprem sonrasında, 12 Haziran – 4 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirdiği çalışma sonucundaki değerlendirmelerini, öneri ve taleplerini içermektedir. Depremin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen deprem bölgesinde yaşayan insanların koşullarının iyileştirilmemesi, yaşamsal temel ihtiyaçların hâlâ noksan kalması ve de bölgeden gelen taleplerin giderek daha az duyulur olması çalışmamız sürecindeki tanıklığımızı kamu ile paylaşmanın ne kadar elzem olduğunu gösterdi.

Türkiye'nin 11 farklı şehrini etkileyen 6 Şubat 2023 depremlerinden sonra TODAP Nisan ayı itibariyle German Doctors, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), International Physicians for Preventing Nuclear War (IPPNW) iş birliği ile deprem sahasında yapılacak psikososyal çalışmaların planlanmasına başladı. TODAP'ın 16 – 23 Nisan tarihleri arasında Hatay merkez ve bağlı ilçelerinde gerçekleştirdiği ön çalışma ve değerlendirme ziyareti sonrasında; Hatay'daki yıkımın büyüklüğü ve psikososyal destek ihtiyacının aciliyeti sebebiyle çalışmaların, Hatay merkez (Antakya) ve ilçelerinde (Defne, Harbiye, Samandağ, Serinyol vb.) yapılması kararlaştırıldı.

Çalışmalara TODAP gönüllüsü 20 psikolog katıldı. 7 hafta boyunca üçer kişilik gruplar hâlinde sahada psikososyal destek çalışmaları yürüten psikologlar, ziyaretlerini 4-5 günlük süre zarfında tamamladılar. TODAP gönüllüsü olarak sahaya giden üçer kişilik ekipler Hatay'ın merkezinde bulunan Türk Tabipler Birliği'nin (TTB) yerleşkesinde konakladı. Hatay'ın ilçe, köy, mahalle ve çadır kentlerinde çadır ziyaretleri, bireysel görüşmeler, kadınlara, çocuklara ve ergenlere ve de bölgede çalışma yürüten gönüllülere yönelik toplamda 59 grup çalışması yapıldı. Grup çalışmalarına 320 kadın, 230 çocuk, 30 ergen ve 50 gönüllü katıldı. TTB'nin yerleşkesine kurulmuş Kadın Sağlık Birimi'nde yaklaşık 150 kadınla kısa süreli bireysel görüşmeler yapıldı.

Bölgede yerleşik çalışma yapan sivil toplum kuruluşlarının (STK) ve meslek örgütlerinin yönlendirmesi ve işbirliği ile çalışma yapılacak bölgeler ve ihtiyaçlar tespit edildi. Çalışmalar bölge ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlandı. TTB'nin sahada tespit ettiği psikolojik destek taleplerine yönelik çadır kentlerde bireysel ziyaretler ve grup çalışmaları gerçekleştirildi. TTB'nin yanı sıra Hatay Deprem Dayanışması, Mor Dayanışma, Kadın Savunma Ağı, Mavi Kalem Derneği, Mavi Kuş Derneği, Hatay Psikologlar Derneği, Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) ve Barış Okulu ile iletişim hâlinde kalındı. Bireysel psikolojik destek hizmeti sunan Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği (MSYD) ve Travma ve Afet Ruh Sağlığı Çalışmaları Derneği'ne (TARDE) süregelen bireysel görüşmeler için yönlendirmelerde bulunuldu.

Depremin üzerinden tam bir yıl geçmesine rağmen bugün hâlâ, bölgede maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanması aciliyetini yakıcı bir biçimde korumaktadır. Bizler, TODAP olarak, toplumsal iyiliğin var edilebilmesi için depremden etkilenenlerle dayanışmamızı sürdüreceğiz.

Şubat 2024

ÇEVRESEL VE FİZİKSEL KOŞULLAR

Hatay'daki Genel Durum

Pilot çalışma yürüttüğümüz dönemde, depremin ardından geçen dördüncü, beşinci ve altıncı aylarda, Hatay genelinde yıkım ve enkaz kaldırma çalışmaları devam etmekteydi. Ulaşım için ana yollar büyük ölçüde açılmıştı. Halkın ulaşım için kullanabileceği vesaitler saatte bir, belli bir güzergahtan geçen (şehir merkezi-hastane arası) otobüs hatlarıyla sınırlıydı. Mahalle aralarındaki bazı yolların kapalı ya da hasarlı olması, yol kenarlarında henüz yıkılmamış ama ağır hasarlı durumda olan binaların varlığı güvenli ulaşım için sağlamıyordu. Bazı bölgelerde boşaltılan fakat henüz yıkılmamış olan binalardan kimi zaman rüzgârın etkisiyle düşen, kimi zaman da binalardan işe yarar malzemelerin alınma girişimleriyle atılan malzemeler bir güvenlik riski oluşturmaktaydı. Bunun yanı sıra, yıkılan binalardan ortaya çıkabilecek asbeste karşı uygun önlemler alınmadan yıkımların gerçekleştirilmesi şehri toz altında bırakmıştı ve insan sağlığını tehdit etmeye devam etmekteydi.

Şehir genelinde bazı esnaflar dükkanlarını açabilmişti, bazıları ise konteynerlarda faaliyetlerini sürdürmekteydi. Halk kendi imkanları ile yarattığı barınma koşullarında ya da çadır/konteyner kentlerinde bazı temel ihtiyaçlara ulaşım için sınırlılıklar yaşamaktaydı: Özellikle bazı bölgelerde yaz aylarında içme suyu bulmak zordu. Şebeke suyunda kesintilerin sıklığı, genel kullanım ve içme suyuna ulaşımın zorluğu depremin ilk dönemlerindeki zorluğun devam ettiğinin göstergesiydi. Elektrik kesintileri yine sık aralıklarla yaşanmaktaydı.

Barınma Koşulları

Çadır ve konteyner alanlarında güvenlik, elektrik, su gibi temel ihtiyaçlar tam anlamıyla karşılanmıyordu. Bu bölgelerde kalanlar için her yaşta insanın kullanabileceği ortak alanların eksikliği öne çıkıyordu. Sosyal ilişkilerin güçlendirilebileceği bu alanların eksikliğinin yanı sıra insanların kendi istek ve tercihlerine göre kendi yemeklerini yapmaya imkân veren mutfak alanlarının yokluğu önemli bir ihtiyaç olarak görüldü.

Enkazların ya da hasarlı binaların bahçelerinde çadırlarda yaşayan aileler bulunmaktaydı. Hasarlı evlerin etrafındaki alanlara geçici olarak yerleşen aileler hasarlı da olsa evlerini kısa günlük işleri için kullanmak zorundaydı; bu durum, kişilerin güvenliğini tehdit eden koşullar arasındaydı.

Depremden etkilenenlerin aktif özneler olarak desteklenmediği, dışarıdan gelen yemek dağıtımlarına bağımlı kılınmaları özellikle kadınların temel şikayetlerinden biriydi. Ortak banyo ve tuvalet kullanımlarında hijyen ve mahremiyet ihtiyaçlarının karşılanmaması, özellikle kız çocukları ve kadınların güvenlik endişesiyle temel ihtiyaçlarını gidermekten kendilerini alıkoymalarına yol açıyordu.

Depremden etkilenen bölge halkından izole edilerek ayrımcılığa maruz bırakılan göçmenlerin kaldığı çadır alanlarında ise koşullar daha da olumsuzdu.

Şehrin ve yaşam alanlarının uzağındaki çadır/konteyner alanlarına yerleştirilmek istenen göçmenlerin bazıları bunu tercih etmeyerek kendi imkanları ile oluşturdukları çadır kentlerde kalıyorlardı. Buralarda da altyapı, gıda ve psikososyal destek imkanlarından çok kısıtlı bir şekilde yararlanabiliyorlardı. Buna ek olarak yeterli güvenlik önlemlerinin alınmaması ile birlikte şiddet vakalarının daha sık yaşanması, özellikle çocuklar ve kadınlar için güvenli alanlar olmadığı aktarılanlar arasındaydı.

Bölge halkının iletği başka bir sorun ise sık sık yaşam alanlarında ortaya çıkan yılan, oluklu kertenkele ve haşaratlardı. Yaz aylarında gerçekleşen pilot çalışmada aileler bu problem nedeniyle rahat uyuyamadıklarını ve erzaklarını korumak için çaba göstermek zorunda olduklarını aktardılar.

Çalışmanın gerçekleştiği aylarda çadır kentlerin tümünün konteyner kente dönüştürülmesi ya da taşınması planlanıyordu. Yetkililer tarafından konteyner kentlerin koşullarının daha iyi olduğu söylenmesine rağmen konteyner kentlerin şehir merkezinin dışında, kişilerin yaşadığı bölgeden uzak alanlara inşa edilmesi buralara taşınmakla ilgili bölge halkında kaygı uyandırıyordu.

Evi hasarlı olan aileler akrabalarının yanlarına geçici süreliğine taşınmışlardı. Daha önce uzun süre bir arada yaşama pratiği olmayan aile üyeleri, dar alanlarda, belirsiz bir süreliğine birlikte yaşamak zorunda kalmışlardı. Bu durum kişilerarası ilişkilerde değişimlere ve problemlere yol açıyordu. Koşulların belirsizliği, kişilerin plan yapabilmesinin ve yeni barınma koşulları oluşturabilmesinin önünde büyük bir engel olarak durmaktaydı.

Psikososyal Dayanışma Çalışması

Çalışmaları Engelleyen Faktörler

Depremi üzerinden geçen altı ayın sonunda temel ihtiyaçların karşılanmamış olması ve güvenlik açıklarının bulunması toplumsal iyileşme sürecini olumsuz etkileyen temel belirleyiciler olarak gözlemlendi. Karşılanmayan her gereksinimin başka bir sorun doğurduğu böyle bir ortamda psikososyal dayanışma çalışmaları yürütmek de oldukça zordu.

Ortak yaşam alanlarında çalışma yürütmek için güvenli alanların bulunmaması, özel yaşam alanlarının daralması, kamusal alanların güvenli olmaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Depremi üzerinden aylar geçmesine rağmen yetkililerin sosyal ve ekonomik desteklerinin ulaşmadığı bölgelerde yalnızlık ve çaresizlik duygularının hâkim olduğu görüldü. Bölgedeki insanların "dışarıdan gelen" kişileri yetkili olarak görmeleri, sorunlarının çözülme ihtimaline dair umutsuz hissetmeleri ve bu durumun yarattığı bir içe kapanma en sık gözlemlenen tepkiler arasındaydı.

Pilot çalışma süresince çocuklara, ergenlere, kadınlara, erkeklere ve bölgede görevli/gönüllü olarak çalışan kişilere psikososyal dayanışmada bulunuldu. Her grubun koşulları, iç dinamikleri, karşılaştıkları zorluklar ve başa çıkma yollarının birbirinden farklı olduğu görüldü.

Farklı Toplumsal Gruplar Özelinde Aktarımlar

Çocuklar

Çocukların kaygı ve öfke duygularındaki yoğunlukla beraber saldırgan eğilimlerin arttığı, bu durumun akran ilişkilerini bozan yıkıcı sonuçlar doğurduğu görüldü. Yanı sıra bakım verenlerinin de danıştıkları durumlar arasında bu duygularla ne yapacakları soruları öne çıkıyordu. Bir diğer konu da çocuk ve ergenlerin korunması, alkol ve madde kullanımının önlenmesi üzerineydi. Bakım verenler çoğunlukla anne, annecanne ya da babaanne olmak üzere ailenin kadın üyeleri idi. Daha büyük yaşta kız çocuklarının, kardeşlerinin bakımını üstlendikleri görüldü ve bu sebeple kendileri için organize edilmiş psikososyal dayanışma çalışmalarına katılmadıklarına şahit olundu.

Ortak yaşamın bazı ebeveynlerin çocuklarına yaklaşımlarını etkilediği gözlemlendi: Çocuğunun akranları ile aynı yaşam alanını paylaşan annelerin, çocuğunu diğer çocuklarla karşılaştırdığı, bunun sonucunda ise kendi çocuğunun özgül özelliklerine ve kendi annelik 'görevlerine' dair kaygı duyduğu gözlemlendi. Çadır kentlerde çocuklar için mahremiyet ve güvenlik sınırlarının olmaması yine bakım verenlerin en çok dile getirdiği sorunlar arasındaydı.

Çocukların kayıpları anlamlandırabilmeleri ve sağlıklı bir biçimde yas tutabilmeleri için desteklenebilecekleri alanlardan ve eşlikçilerden yoksun oldukları görüldü. Mahallelerdeki oyun alanlarının artık mevcut olmaması ve/veya tehlikeye açık hâlde olması, ortak buluşma alanlarının kaybı, çocukların bir arada olma, oyun oynama ve birbirleriyle duygu paylaşımında bulunma özgürlüklerinden onları alıkoyuyordu. Aniden değişen yaşam koşulları, yaşanan kayıplar ve geleceğin belirsiz oluşunun yarattığı öfke ve çaresizliğin şiddeti artarak sürmekte ve bu belirsizliğin çocuklardaki yansımaları görülmekteydi.

Çocuklar okula gitmediği için sosyalleşme olanakları kısıtlanmıştı. Bazı çocuklarda hareket edici davranışlarda artış gözlenirken, bazı çocuklarda ise içe kapanmanın ve kendilerini ifade etme konusundaki isteksizliklerinin arttığı görüldü. Çocukların bir araya gelmesini ve kendilerini ifade edebilmelerini sağlayacak oyun etkinlikleri ve film gösterimi, konser gibi kültürel aktivitelere ihtiyaç duyulduğu gözlemlendi. Örgün öğretimin başlayacağına dair belirsizlik nedeniyle geleceğe yönelik yoğun bir kaygı hakimdi. Eğitimin başladığı durumda yıkılmamış olan ve eğitime açılan çok katlı binalara girmeye dair korkular mevcuttu. Tüm bu durumlar için MEB'in, öğrencileri tekrar okula motive etme, aileleri bilgilendirme, güvenliği sağlama vb. konularda herhangi bir çalışmasının olmadığı görüldü.

Çocuklara yönelik uzun süreli çalışmalar en acil ihtiyaçlar arasındaydı. Bazı yerlerdeki çocuklar dayanışma için gelen her grubun aynı ya da benzer çalışmaları yaptırmasından sıkılmış olduklarını belirttiler (Yine mi tanışma oyunu!). Bununla birlikte çocuklarla mahremiyet temalı çalışmaların yapılması talep edilmekteydi. Bölgeye gidecek çalışmacıların bu tema etrafında örülen oyunlar ve eğitsel çalışmalar tasarımları destekleyici olacaktır. Çadır ya da konteyner alanında bulunan çocukların farklı yaşlarda oluşu ve farklılaşan gelişimsel özellikleri birlikte çalışma yapmayı zorlaştıran hatta bazen engelleyen bir faktör olarak değerlendirildi. Bu sebeple çalışmalardan önce yaş aralığının gözetilmesi, atölyenin farklı yaş gruplarına hitap edecek şekilde tasarlanması ve gerektiğinde koşulların esnetilmesi, bölgede yapılacak çalışmalarda akılda tutulması gereken önemli noktalar idi. Özel gereksinimli, farklı gelişen çocuklar ile çalışacak uzmanların sahada çalışma yürütmesi bölgeden gelen önemli bir talepti.

Ergenler

Çalışma yürüttüğümüz dönemde örgün eğitimin devam edip edemeyeceğine dair belirsizlik çocukları etkilediği gibi ergenleri de etkilemiş olup önemli bir kısmının kaygı yaşamalarına neden oluyordu. Bakım verenlerin de bu kaygıyı yaşadıkları ve bu durumun ergenlere yaşamsal bir yük olarak yansıdığı gözlemlendi. Dolayısıyla, bakım sorumluluğu olanlar ile ergenler arasındaki ilişkilerin ve çatışmaların çalışılmasının önemli olduğu düşünüldü.

Okul yaşantısından uzaklaştıkları için sosyal çevreleri daralan gençlerin vakit geçirebileceği, spor yapabileceği ve kültürel aktivitelerde bulunabilecekleri güvenli ortamlar çoğunlukla dışarıdan gelen gönüllü faaliyetleri ile kuruluyordu. Bu alanlar dışında ergenlerin beraber zaman geçirebilecekleri güvenli buluşma alanları olmadığı görüldü. Bazı çadır kentlerde kurulan üniversiteye hazırlık çadırları kısmi olarak bu işlevi yerine getirse de yeterli değildi. Ergenlerde telefonla geçirilen zamanın arttığı ve bakım verenlerin bağımlılık riskinden endişe ettiği sık sık duyuldu. Özellikle depremden sonra yer değiştirmek zorunda kalan ergenlerin yeni bir yere adapte olma, sosyalleşme ve yeni insanlarla ilişkilene gibi konularda zorluklar yaşadığı aktarıldı. Yaşam koşulları değişen ergenlerin sosyal koşullarının da değişmiş olması, ifade alanlarının daralmasına ve içe kapanmaya sebep olmuştu.

Yürüttüğümüz grup çalışmalarında ergenlerin akraba olmaları ya da birbirlerini tanıyor olmaları kendilerini ifade etmeleri için yeterli olamamıştır. Ergenlerin kendilerini özgürce ifade edebilecekleri mahrem ve güvenli alanlara ihtiyaç duyduğu gözlemlenmiştir. Benliklerinin olduğu bir dönemde mahremiyet alanlarının olmamasının yanında, yardım dağıtımların iyi organize edilememesi, dağıtım biçimi (yol kenarında zarfla dağıtılan para, kapı önüne yığılan giysiler, kullanımı mümkün olmayan eski eşyalar ile karşılaşmalar) onlara dayatılan 'depremzede' kimliğinin altını çizmekte ve özgüven/özdeğer düşüklüğüne sebep olmaktadır. Bu durumları sıklıkla onur kırıcı olarak nitelendirmekteydiler.

Ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerinden doğan sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Özellikle genç kızların romantik ilişkilenemelerinin engellendiği, "mahalle baskısının" hatırlatıldığı, bakım verme ve ev içi düzen işlerinde rol almaları istendiği; erkek çocuklarının ise çalışmaya teşvik edildiği ya da işçi olarak şehir/yurt dışına gönderildiği ile eğitim hayatından uzaklaştırdıkları görülmüştür.

Çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş evresi olması bakımından özgül ihtiyaçları çoğunlukla karşılık bulamayan ergen grubuna yönelik çalışmalarda gözle görülür bir eksiklik mevcuttu. Ergenlerin kendi meselelerine ve depremlerle birlikte gelişen ihtiyaçlarına değen atölye çalışmalarının tasarlanması bölgeden gelen önemli bir talepti. Belirsizlik, mevcut koşulların kötüleşmesi, sosyal desteğin zayıflığı ile pekişen depresif ruh hâlinin gençler arasında madde kullanımını arttırdığı aktarılmıştır. Ergenlerle madde kullanımı konusunda çalışacak uzmanlara ihtiyaç olduğu sıklıkla belirtilmiştir.

Kadınlar

Ruhsal olarak hangi konuda desteğe ihtiyaçları olduğu sorusuna öncelikli olarak çocukları ile ilgili meseleleri getiren çocuk sahibi kadınlar, çocuklara afet ve yası anlatmak, onların bu süreçle baş edebilmelerini kolaylaştırmak adına çokça yönlendirme taleplerinde bulundu.

Kadınların kendi iyi oluş hâllerini ikinci plana attıkları gözlemlendi. Bu sebepten kadınlar ile öz-bakım çalışmalarının yapılması, kadınların kendilerine zaman ayırmalarını desteklenmesi öncelikli ihtiyaçlardan biri olarak görünmektedir.

Eşini deprem öncesi veya sırasında kaybeden ve eşi çalışmak üzere yurtdışında olan kadınlar ev içi yüklerinin ağırlığından, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamamanın mahcubiyetinden ve yalnızlıklarının derinleştiğinden söz ettiler.

Bakım emeği yükünün eskisinden daha fazla olması sıklıkla dile getirilen başka bir konuydu. Deprem sonrasında kadınların iş yükünün artması her bölgede gözlemlenebilir boyuttaydı. Bu durumun beraberinde gelen aile içinde iş bölümü konusunda anlaşmazlıklar kadınlarda öfke ve çaresizlik duygularının artmasına yol açmıştı. Deprem öncesinde kolaylıkla yapılan işlerin, şimdi saatlere hatta günlere yayılması, kadınların sosyalleşme ve dinlenme zamanlarının azalmasına ve kadınlarda sıkışmışlık hissine neden olmaktadır.

Çadır alanlarının dağınık olması, sokaklardaki aydınlatma eksiklikleri, kadınlara ve çocuklara güvenlik sorunu yarattığı ve onları erkek şiddetine açık hâle getirdiği gözlemlendi. Kadınlar fiziksel koşullara bağlı tedirginliklerini sıklıkla dile getirdiler. Örneğin, kadınlar ve çocuklar için gece tuvalet ihtiyacını karşılamak ayrı bir zorluk oluştuyordu.

Kadınlar, daha önce yaşadıkları ilişki sorunlarının arttığını, erkeklerin daha agresif ve saldırgan tepkiler gösterdiklerini, bazıları ise bu süreçte daha fazla erkek şiddetine maruz kaldıklarını paylaştı. Bu şiddet vakaları içinde kadın ve çocuklara yönelik cinsel taciz vakaları bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra hırsızlık gibi can ve mal güvenliğini doğrudan tehdit eden vakalar da aktarılanlar arasındaydı.

Kadınlara gerçekleştirdiğimiz deneyim paylaşımları oturumlarında bazı kadınların yaşadıkları zorlu deneyimleri anlatma isteklerine, bazı kadınların ise zor anları hatırladıklarında olumsuz duygularla başa çıkmakta zorlandıklarına şahit olundu. Ayrıca sosyal aktivitelere katılmayan kadınların sayısı da oldukça yüksekti. Bunun sebepleri, kadınların ihtiyaç duymamaları ve/veya bakım yükü sebebiyle zaman ayıramamaları olabileceği gibi, içe kapanma ve yalnızlaşma eğilimi olabileceğine dair gözlemler oluşmuştur.

Katılımcıların yakınlık durumu da (aile, komşuluk vb.) yürütülen psikososyal çalışmalara katılım düzeyini etkileyen başka bir unsurdur.

Erkekler

Bölgede yürütülen psikososyal destek çalışmalarının erkekleri odağına almadığını gözlemledik. Bölgede iletişime geçtiğimiz yetişkin erkeklerin bazılarını yaşantılarını paylaşma ve anlatma ihtiyacı içinde olduklarını belirttiler.

Hem kadınlar hem de erkekler işlerini kaybeden erkeklerin çadır/konteynerlarda yaşamsal işlere dahil olamadıklarını ve pasif konumda kalmanın bazı sorunlara yol açtığını bildirdiler. Erkeklerin çevredeki ihtiyaçlar, kayıplar, hastalıklar ve yakın çevrede olup bitene dair sosyal farkındalıklarının da sınırlı olduğu gözlemlendi. Çoğunlukla psikolojik destek önerisini reddetseler de öfke düzeylerinin arttığını bildirdiler. Bir çadır kent ziyaretinde kendi aralarında bile sohbet etmekte zorlandıklarını, sohbetin hemen üçüncü dördüncü dakikasında kavga etmeye başladıklarını bildirenler oldu. Bunlar göz önüne alındığında, erkeklerle yapılan çalışmaların artması, deneyimlerin ifade alanının genişlemesi ve öfke dışındaki duygulara alan açma konusunda katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Yaşlılar

Deprem sonrasında yaşlıların destek ve bakım ihtiyaçlarının artması hem maddi zorlukların hem de hâlihazırda var olan bakım emeği konusundaki zorlukların artmasına yol açmıştır. Refakatsiz kalan yaşlıların şehir dışına aile, akraba yanına gittiklerinden bahsedilmekteydi. Yaşlıların aile/akraba içinde yeni yaşam ve bakım pratiklerine dahil olmasının hem kendileri hem de bakım verenler için yeni durumlar ve problemler ortaya çıkardığı aktarıldı.

LGBTİ+'lar

Çalışmamız boyunca LGBTİ+'lar hakkında herhangi bir bilgiye ya da talebe rastlanmamıştır. Bu durum, görünmezliğe itilen LGBTİ+'ların temel kaynaklara ulaşımının zorlaştığını ve bu süreçte daha da görünmez olduklarını düşündürmektedir.

Kamu Çalışanları ve Gönüllüler

Bölgede çalışma yürüten kamu görevlilerinin ve gönüllülerin çoğu depremden etkilenmiş ve sonrasındaki süreçte çalışmaya devam eden kişilerdi. Ek olarak çadır kentlerde geçici görevlendirmeye dışarıdan gelen kamu görevlileri de bulunuyordu. Gönüllü faaliyet yürütülen alanlarda ise sivil toplum kuruluşları bünyesinde ve/veya bireysel olarak şehir dışından gelen gönüllüler vardı ancak bu gönüllü dayanışma depremin dördüncü, beşinci ve altıncı aylarında ilk aylara göre büyük ölçüde azalmıştı.

Sürecin başından beri depremden etkilenenlerle çalışma yürüten herkes aynı zamanda deprem ve sonrasındaki sürecin yarattığı duygusal, fiziksel yorgunluğu yaşamaktaydı. Ancak diğer gruplara nazaran kendilerini ifade etmekte, kendileri ve diğerleri için ihtiyaçları tespit edebilmekte daha aktiftiler.

Bölgedeki ihtiyaçları karşılamak için inisiyatif alan ya da görevlendirilen kişiler psikolojik olarak zorlandıklarını belirtmelerine rağmen kişilere destek olmanın, ortaklıklar kurmanın, dayanışmanın onları motive ettiğinden ve psikolojik iyi oluşlarına katkı sağladığından bahsettiler.

Sahada çalışan psikologlar da dahil olmak üzere kamu çalışanları ve gönüllülerin belirttiği ortak bir sorun, kişilerin taleplerini karşılayacak yeterli kaynakların ve organizasyonun olmamasıydı. Bu durum talep eden ve karşılayan gibi ikili pozisyonlar doğurabiliyor ve taleplerin karşılanamadığı noktada insanların öfkelerini çalışanlara yönelttiği ya da çalışanların kendilerini yetersiz hissettikleri durumlara yol açabiliyordu. Bunun sebep olduğu yorgunluk ve tükenmişlik yine çalışanlarda sık görülen durumlardı. Dinlenmek adına çalışma temposunu yavaşlatmaktan ve deprem sürecini kendileri açısından değerlendirmekten imtina ettikleri; büyük ölçüde dışarıya/ötekine odaklandıkları ve özbakım süreçlerini aksatabildikleri gözlemlenmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hatay halkı, diğer deprem bölgelerine kıyasla daha az devlet desteği aldıklarını ve deprem gününden itibaren daha çok gönüllü dayanışması ile kaynaklara erişebildiklerini aktardılar. Devletin özellikle bu bölgeye destek vermediği ve ilk aylarda gösterilen sivil dayanışmanın sönümlenmiş olmasından kaynaklı, bölge halkı yalnızlaştırılmış ve unutulmuş hissettiklerini sıklıkla dile getirmekteydi. Genel seçim sürecinde dikkate alınmadıklarını aktaran çok sayıda kişi vardı. Bu raporun kamuoyu ile paylaşıldığı bugünlerde devlet yetkililerinin Hatay'a daha az destek gönderildiğine dair beyanları medyada yer bulmuştur. Politik kimlikleri ve etnik kökenlerinden dolayı damgalanma ve ötekileştirmeye maruz kalmaları ve kentin demografik yapısının devlet eli ile 'bilinçli' bir düzenlemeye tabi tutulacağı ile ilgili şüpheler Hatay halkının değindiği başka önemli noktalardı. Yine raporun kamuoyu ile paylaşıldığı günlerde, halkın tespitlerinin doğrulandığına tanık olmaktadır.

Çalışmamız süresince hâlâ enkazda kaybettikleri yakınlarının bedenlerine ulaşamayan ve DNA sonuçlarını bekleyen kişiler vardı. Hayatta kalanlar içinse temel ihtiyaçların oldukça güç karşılandığı Hatay'da ikamet etmeye devam edip edemeyecekleri belirsizliğini korumaktaydı. Her ne kadar birçok insan şehirde kalma konusunda kararlı olsa da ve yaşam alanlarını henüz 'terk etmemiş' olmanın onları güçlendirdiğini belirtse de, yaşanan günlük zorluklar yoğun öfke, umutsuzluk, kaygı duygularını anbean beslemekteydi.

Bölge halkının uzun süredir stabil koşullara geçemiyor oluşu yaşanan kayıpların ve değişimin kabullenilmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Depremin dördüncü, beşinci ve altıncı aylarında bölgede en sık duyduğumuz cümlelerden biri 'Henüz acımızı bile yaşayamadık.' olmuştur. Travmanın etkilerinin geniş bir zamana yayılması ve koşulların iyileştirilmemesi travma etkilerinin uzun süreli gözlemlenebileceğini düşündürmektedir.

Görüşme yaptığımız her yerde genelde tüm sağlık çalışanlarına ve özelde psikologlara olan ihtiyaç sıklıkla dile getirilmiştir. Bölgede yürütülen çalışmaların halkın ulaşımı için duyurulması ve deprem bölgesindeki ihtiyaçlara dair kamuoyu oluşturulması da bir gereklilik olarak görünmektedir, nitekim bölge halkı bu talebi sıklıkla dile getirmektedir.

Deprem bölgesinde yapılan çalışmaların sürekliliği ve bir düzen içerisinde ilerlemesi hem depremden etkilenenler için hem de bölgede çalışanlar için koruyucu ve destekleyici olmaktadır. Bu noktada bölgede çalışan kurumlar arası koordinasyon, sunulan hizmetlerin bölgeye eşit bir biçimde dağılmasına yardım etmektedir. Sahada rotasyonla çalışma olanağı yaratılması, eğer bu mümkün değilse uzun süreli çalışma koşullarında çalışan kişilerin ruh sağlığını gözetmek için destekleyici çalışmalar, tükenmişliğin ve ikincil travmatizasyonun etkilerinin azalması için gerekli koşulları sağlayabilir. Böylelikle, depremden etkilenen kişilerle daha sağlıklı çalışma olanağı yaratılmış olur. Bu sebeple, gönüllülerin yorgunluklarını ve tükenmişliklerini fark edebilecekleri alanların artması, bölgede

öz bakıma ve ihtiyaçlara dair çalışmaların çoğalması destekleyici olacaktır. Çalışmalar tasarlanırken, çalışmalara bedensel pratiklerin de dahil edilmesi gönüllülere gündelik çalışma rutinleri sırasında başvurabileceği pratik kaynaklar sağlama açısından yararlı olacaktır.

Sahadaki psikologların diğer şehirlerdeki psikologlarla ve ruh sağlığı çalışanlarıyla dayanışma ağını genişletmek, desteklediklerini hissettikleri bir ortamda çalışmalarına olanak sağlayabilir.

ÖNERİ VE TALEPLER

Doğal felaketlerin tetiklediği toplumsal travmanın iyileşebilmesi için önce güvende hissedilmesi, daha sonra yasın tutulmaya başlanması ve travmatik yaşantıyı deneyimleyen öznelerin bu yaşantıyı anlamlandırması ve son olarak geçmiş ile gelecek arasındaki travmatik yaşantının kestiği bağın yeniden kurulması, bütünleştirilmesi önemlidir. Travmadan iyileşerek çıkma, travmatik yaşantıya maruz kalanın güçlenmesi ve adaletin tesis edilmesiyle mümkündür. Depremden etkilenenlerin onarılmayan fiziki koşulları, tutulamayan yasları, adaletsizlik, öfke, kaygı ve güvensizlik duygularının giderilememesi iyileşme sürecini zorlaştırmaktadır. Sağlanması zorunlu olan bu fiziksel ve psikososyal koşulları sadece depremden doğrudan etkilenen on bir il için değil, Türkiye'nin tümü için düşünmek hâlâ zorunludur; çünkü hem deprem bölgesindeki insanlar pek çok farklı şehre göç etmek durumunda kalmış, bir yıl olmasına rağmen şehirlerine dönememişlerdir. Bu süreçten sağ kalarak ve birlikte güçlenerek çıkmamız için kamu kurumları, sivil toplum ve ruh sağlığı çalışanlarına yönelik ilk raporumuzda¹ da söylediğimiz ve yinelediğimiz önerilerimiz şunlardır:

- **Depremden etkilenen bütün canlıların esenliği sağlanmalıdır.** Süreç sadece insan merkezli işletilmemeli, depremden etkilenen bütün canlıların ihtiyaçlarını gözeten politikalar geliştirilmelidir.
- **Halkın temel ihtiyaçlara kolaylıkla ulaşımı mümkün kılınmalıdır.** Yeterli ve sağlıklı beslenme karşılanmalı, hava şartlarına ve her bedene uygun kıyafetler, ihtiyacı olan herkese ulaştırılmalıdır. Bulaşıcı hastalıklara, sobadan zehirlenmelere, asbeste maruz kalmaya imkân vermeyecek biçimde çevresel koşulların düzenlendiği güvenli ve kalıcı barınma alanları sağlanmalıdır. Elektrik, internet ve su ücretsiz ve kalıcı bir biçimde her yaşam alanına acilen getirilmelidir. Mobil tuvalet ve banyoların sayısının artırılması, temizliğin düzenli aralıklarla yapılması, hijyen malzemelerinin devamlı bulundurulması (sıvı sabun, peçete) ve en önemlisi de temiz suyun bir an önce sağlanması gerekmektedir. Depremden etkilenen hem Türkiyeliler hem de göçmenler için sürekli yer değiştirileceği gerçek ya da sembolik tehditlerinin olmadığı bir barınma şarttır. Bu belirsizlikler ortadan kaldırılmak yerine sürekli hâle getirildiğinde travmatik yaşantı sonrasındaki akut belirtilerin şiddeti azalmayacak, kronikleşecektir.

¹ TODAP Deprem Sonrası Değerlendirme Raporu (24 Mart 2023):

https://todap.org/images/raporlar_brosurler/Deprem_Sonrasi_Degerlendirme_Raporu_24_Mart_2023.pdf

- **Kolektif mutfak ve çamaşırhaneler gibi bakım emeğini ortaklaştıracak alanlar kurulmalıdır.** Cinsiyetçi iş bölümüyle kadınlara yüklenen bakım emeği yükü depremle beraber arttı. Deprem öncesi çekirdek ailenin bakım emeği yükünü üstlenen kadınlar şimdi geniş ailelerin işlerini üstleniyor. Bir yandan da duygusal yıkım sonrası yeniden inşa edilmeye çalışılan toplumsal bağların sorumluluklarını üstlenmiş durumdadır. Toplumsal yeniden üretim emeğinin kolektif olarak paylaşabileceği alanların, ilişkilerin kurulması elzemdir.
- **Sağlıklı, besleyici gıdaya erişim sağlanmalıdır.** Çadır ve konteyner alanlarında dağıtılan yemeklerin öğün sayıları ve öğünlerin besin değerleri her yaş grubu için uygun olmalıdır. Bebek ve çocukların sağlıklı ve dengeli beslenecekleri gıdaya ulaşmaları sağlanmalı, sosyal çalışmacılara özel koşullarda çocukların beslenmesine dair eğitsel çalışmalar ve bu konuda ailelere yönelik gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır.
- **Örgün öğretimde çocukları ve gençleri psikosozal olarak destekleyen çalışmalar yapılmalıdır.** Geleceksizlik ve güvencesizlik karşısında eğitim-öğretimin devamlılığı önemli bir yer tutmaktadır. Artçılarla birlikte deprem korkusu yaşayan ve okul binalarında güvende hissedemeyen çocuk ve gençler için destekleyici psikosozal çalışmalar yapılmalı, onların korku ve kaygılarına kulak verilmelidir. Okullaşma oranının düşmesi riskine karşı devamsız öğrenciler takibinin yapılması önemlidir. Çadır/konteyner kentlerinde çocuklar için yaşlılarıyla oyun oynayabilecekleri ve eğitimlerinin destekleneceği ayrı alanların oluşturulması, bu alanların sayılarının olabildiğince artırılması gereklidir. Gençlerin yaşlılarıyla sosyalleşebilecekleri ve çadır/konteynerlerinde sahip olamadıkları özel alanlara, çalışma alanlarına, spor yapabilecekleri alanlara ulaşmaları kolaylaştırılmalıdır. Özellikle sınava hazırlanan 8. ve 12. sınıf öğrencisi çocuk ve gençlerin eğitim ve öğretimleri için gerekli materyallerin sağlanması ve okul destek programlarının planlanması bir gerekliliktir. Çocukların ve gençlerin depremle artan sınav kaygıları ancak bu şekilde olağanlaşacaktır.
- **Depremden etkilenen özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.** Kalabalık, gürültülü ve alışık oldukları düzeninin dışındaki ortamlarda bulunmakta güçlük çeken, bu durumlarda kaygı ve öfke nöbeti yaşayabilen nöroçeşitliliğe sahip bireyler (özellikle çocuklar) için destekleyici ve yatıştırıcı bir mekanizma oluşturulmalıdır. Özellikle engelli ve yaşlı bireyler için engelsiz ve erişilebilir merkezler ve çevre düzenlemeleri sağlanmalıdır.
- **Depremden etkilenen göçmen/mültecilere karşı uygulanmaya devam eden ırkçı politikalardan vazgeçilmelidir.** Suriyeli mültecilerin insani koşullarda yaşayabilecekleri alanlar oluşturulmalı ve yerel halkla temasının önüne geçilmemelidir. Bir arada yaşama pratiği olmayan grupların deprem sonrasında damgalama, ötekileştirme olmaksızın birbirleri ile temas edebilmeleri için ayrımcılık ve şiddetsiz iletişim odağında ya da bu anlayışın entegre edildiği atölyelerin planlanması tamamlayıcı olacaktır.

- **Ailenin önceliklendirilmesine son verilmeli, yalnız yaşayan kadınlar ve LGBTİ+'ların ihtiyaçları ve güvenliği sağlanmalıdır.** Ailenin öncelenmesi, desteksiz kalan kadınlar ve LGBTİ+'ları şiddet gördükleri ailelere geri dönmelerine sebep olmaktadır. Kadınların ve LGBTİ+'ların özgün taleplerine kulak verilmelidir.
- **İhmal, istismar ve suça sürüklenme ile madde kullanımının yaygınlığının önüne geçilmeli, önleyici ve koruyucu mekânsal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.** Çadır/konteyner kentlerinde ve bunların dışında kalan yaşam alanlarında gece çevre aydınlatmasının yapılması, mobil tuvalet ve banyoların çadırlara çok uzak mesafede olmaması bu anlamda önemlidir. Madde kullanımının arttığı, erişimin kolaylaştığı yönündeki aktarımlardan hareketle konu ile ilgili gerekli önlemler alınmalı, bu konuda kişilerin iyi olma süreçlerinde kendilerini rahatça ifade edebilecekleri yaklaşımlar sergilenmelidir.
- **Erkek şiddetini önleyecek ve şiddetten koruyacak mekanizmalar oluşturulmalıdır. 6284 hassasiyetle uygulanmalı, İstanbul Sözleşmesi ivedilikle yürürlüğe sokulmalıdır.** Kadın, çocukları hedef alan erkek şiddetini önlemek adına başvuru mekanizmaları işler duruma getirilmeli, çadırkent/konteyner alanlarında koruyucu önlemler alınmalıdır. Aile üyelerinin deprem öncesindeki ilişkilerine kulak verilerek çadır ve konteynerlerin tesisi sağlanmalıdır. Güven duygusunun depremle daha da zedelendiği bir dönemde bu ayrıca önemlidir. Kadınlar için, tehdit altında hissettiklerinde ya da şiddete maruz kaldıklarında başvurabilecekleri, yerleşim yerlerine yakın, kadına yönelik şiddet başvuru konteynerlerinin kurulması önem arz etmektedir.
- **İnşa sürecinde yıkım yaşayan bölgelerin dokusu korunmalıdır.** Deprem öncesinde de çeşitli asimilasyon ve göç ettirme politikalarının uygulandığı bu bölgelerde yıkımın fırsat bilinerek yeniden inşa sürecinde yerlerinden edilen Arap Alevilerin ya da Kürtlerin yerine Türk Sünnilerin yerleştirilmesine, yıkım bölgelerinin rant kapısına dönüştürülmesine izin verilmemeli, bu girişimlere son verilmelidir. Bölgenin öznelerinin kimlikleri, talepleri, ihtiyaçları gözetilerek, öznelerle birlikte inşa sürecine girilmelidir.
- **Bölgede çalışan gruplar arasındaki koordinasyon güçlendirilmeli, deprem bölgesine giden kamu görevlileri ve gönüllüler arasında rotasyon olmalı ve bu kişiler depremden etkilenenlerle birlikte birbirlerini de gözetmelidir.** Psikososyal destek sunmak amacıyla oluşturulan grupların (aile ve toplum hizmetleri, engelli ve yaşlı hizmetleri ekipleri, belediyelerin sosyal hizmet daire başkanlıkları, STK'lar, meslek örgütleri, vd.) sunmuş olduğu hizmetlerde, koordinasyon eksikliği sebebiyle tekrar eden uygulamalar, çalışmalar olmuştur. Bu durum depremden etkilenen kişilerde olumsuz yansımalar ve karşılanmamış beklentilere neden olduğundan çalışmaların daha koordineli bir şekilde ve alanında yetkin kişilerce yapılması gerekmektedir. Ayrıca gönüllü ve görevli kişilerin ruh sağlığı da gözetilerek psikososyal destek almaları ve dönüşümlü

çalışmaları sağlanmalıdır. Dayanışma ve çözüm ortağı olarak STK'lar ve meslek odaları ile işbirliği içinde olunmalıdır.

- **Depremden etkilenenlerin gönüllü/ücretli faaliyetlere katılımına açılan alan artırılmalıdır.** Bu toplumsal travmayı birlikte yaşayan özneler olarak bunu aşacak kimselerin yine bizler olduğunun farkındalığıyla birlikte hareket etmek, farklarımızla beraber iş bölümünde bulunmak bizleri ve depremden etkilenenleri etkisiz pasif nesnelere değil, aktif özneler yapacaktır. Bu da çaresizliğin ve umutsuzluğun aşılmasına ve yas sürecinin olabildiğince rahat geçirilmesine ve toplumsal güçlenmeye olanak sağlayacaktır. Bölgede yapılan çalışmaların öncelikli hedeflerinden biri de halkın kendi öz gücü ve yetenekleri ile çalışma yapabilecekleri alanlar tesis etmek olmalıdır.
- **Olağan bir yas sürecinin gereklilikleri karşılanmalıdır.** Olağan bir yas süreci; bütün kayıpların (insanlar, mekânlar, kültürel yapılar vd.) hak ettiği gibi, kültür ve inançlar doğrultusunda, cenaze ve yas törenlerinin yapılmasını gerektirir. Bunun yanında, şehirlerin yeniden inşa sürecinde depremle kesintiye uğrayan (ve fakat binlerce yıldır olan) kültürel dokunun aktarılması da gözetilmelidir. Ruh sağlığı çalışanları, depremden etkilenenlerin kayıplarıyla baş etme stratejilerini güçlendirme çalışmaları yapabilirler. Bu, büyük oranda psikososyal dayanışmaya içkin bir süreçtir. Ancak depremin yarattığı kayıpların telafisi sadece bireysel psikolojik çalışmalarla karşılanamaz. Öznelerin hem desteklendiklerini hissettikleri hem de kolektif bir onarım çabasının bir parçası oldukları bir süreç yürütülmeden iyileşme zor olacaktır.
- **Çok dilli psikososyal destek konusunda adımlar atılmalıdır.** Psikososyal desteğin sağlanmasındaki en etkili yollardan biri de destek ihtiyacı olan bireylerle kurulan doğrudan iletişimidir. İletişimin aracsız ve kesintisiz olmasını sağlayan şey etkileşimde olan iki kişinin de aynı dili konuşabiliyor olmasıdır. Çalışmamızda yer alan psikologlar arasında Kürtçe ve Arapça bilen psikolog sayısının az oluşu, iletişimde ciddi aksaklıklara yol açtı. Bu sebeple halkın kendini anadilde ifade edebileceği psikososyal destek faaliyetleri konusunda adımlar atılmalıdır.
- **Depremden etkilenenlerin göç ettiği her il ve ilçede psikososyal destek mekanizmaları yaygınlaştırılmalı ve işletilmelidir.** Kamu kurumlarına manevi danışmanlık yerine daha fazla psikolog istihdam edilmeli ve süreç ruh sağlığı uzmanlarının bilgisi ve pratiğiyle şekillenmelidir.
- **Yurttaşların, göçmenlerin ve sığınmacıların insan hakları genel ve/veya yerel seçimlerde bir tehdit aracı olarak görülmemelidir.** Kişilere sağlanması zorunlu kaynakların ve varoluşları sebebiyle sahip oldukları hakların birer seçim malzemesine dönüştürülmesi bölge halkını kaygılandırmakta ve öfkelenmektedir. Bunun önüne geçilmeli, gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır.

- **Hatay Halkının terk edilmişlik ve yalnızlık duyguları hissetmesine sebep olan koşullar ortadan kaldırılmalıdır.** Adalet olmadan iyileşme mümkün değildir. Hakikate erişim onarımın ön koşullarındandır. Mevcut bürokratik ve yasal uygulamalarda Hatay halkı kendini ifade edememe, muhatap bulamama ile adalete erişimde güçlükler yaşamaktadır. Kendilerini temsil yetkisi verdikleri milletvekili mecliste değildir. Hakikatlerini duyan adil politikalar, duyuracak basın ve dayanışma toplumsal iyileşme için zaruridir.
- **Öneri ve taleplerimiz sadece Hatay için değil, depremden doğrudan etkilenen on bir il için geçerlidir.** Depremin şiddeti, devam eden artçılar ve/veya depremler ile sonrasındaki ihmal ve ihlaller travmatik yaşantının iyileşmesini güçleştirmektedir.

TODAP